

УДК 342.95:614.2

Микола Марицун,
керівник Тернопільської місцевої
прокуратури Тернопільської
області

Порушення вимог санітарного законодавства України як підстава адміністративної відповідальності

Наукове дослідження присвячене характеристиці санітарного законодавства України, порушення якого є підставою для притягнення до адміністративної відповідальності. Встановлено, що законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти визначають санітарні норми у сферах транспорту, містобудівної діяльності, протидії інфекційним захворюванням, поводження з відходами та охорони праці. Зроблено висновок, що порушення будь-яких вимог санітарного законодавства тягне за собою адміністративну відповідальність за статтею 42 Кодексу України про адміністративні правопорушення, незалежно від ступеня шкідливості конкретного порушення тієї чи іншої санітарної норми.

Ключові слова: санітарні норми, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, правове регулювання, санітарне законодавство.

Научное исследование посвящено характеристике санитарного законодательства Украины, нарушение которого является основанием для административной ответственности. Установлено, что законодательные и подзаконные акты предусматривают санитарные нормы в сферах транспорта, градостроительной деятельности, борьбы с инфекционными заболеваниями, обработки отходов и охраны труда. Сделан вывод, что нарушение любых требований санитарного законодательства влечет наступление административной ответственности по статье 42 Кодекса Украины об административных правонарушениях независимо от степени вредности конкретного нарушения определенной санитарной нормы.

Ключевые слова: санитарные нормы, административная ответственность, административное правонарушение, правовое регулирование, санитарное законодательство.

The scientific study focuses on the characteristics of Ukraine's sanitary legislation, the violation of which serves as the basis for administrative liability. It was established that legislative and regulatory acts establish sanitary standards in the areas of transport, urban planning, combating infectious diseases, waste management, and labor protection. It was concluded that violating any requirements of sanitary legislation entails administrative liability under Article 42 of the Code of Administrative Offenses, regardless of the degree of harmfulness of a specific violation of a certain sanitary standard.

Key words: sanitary standards, administrative liability, administrative offense, legal regulation, sanitary legislation.

Постановка проблеми. З метою гарантування безпечності харчових продуктів, належних умов охорони праці на виробництві та охорони здоров'я дітей у процесі навчання, органи державної влади у сфері охорони здоров'я розробляють відповідні санітарні норми. Виконання цих норм забезпечується

механізмами державного примусу, зокрема шляхом притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності. Характеристика санітарного законодавства, порушення якого є підставою для адміністративної відповідальності, має важливе значення як для правозастосовної практики, так і для розвитку теорії адміністративного права. У цьому контексті виникає потреба у розробці рекомендацій щодо вдосконалення законодавства, яке встановлює адміністративну відповідальність за порушення санітарних норм. Наведені чинники обумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальній характеристиці санітарних норм та особливостям санітарного законодавства у певних галузях економіки присвячено праці окремих учених-правників. Зокрема, узагальнену характеристику санітарного законодавства України здійснено у працях О. В. Бевз [1], К. В. Осовського [2], А. М. Гринзовського та К. С. Юнакової [3]. Питання особливостей санітарних норм у сфері забезпечення якості харчових продуктів в Україні розкрито у дослідженні В. І. Теремецького [4], а характеристика санітарних норм у сфері охорони праці висвітлена у статті П. О. Ізуїта [5]. Специфіка санітарних норм щодо поводження з побутовими відходами проаналізована у праці М. Г. Кравченка [6].

Опубліковані дослідження дають змогу сформувати уявлення як про загальні риси санітарного законодавства, так і про особливості його регламентації в окремих сферах життєдіяльності людини. Водночас слід зазначити, що питання порушення санітарного законодавства як підстави для притягнення до адміністративної відповідальності залишилося поза увагою науковців.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей порушення вимог санітарного законодавства України як підстави для притягнення до адміністративної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медичні вимоги щодо безпеки життєдіяльності людини та довкілля закріплені у численних нормативно-правових актах, які складають систему санітарного законодавства України. Відповідно до ст. 49 Конституції України держава забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя населення [7]. Ця норма є конституційною основою для формування та розвитку санітарного законодавства. Згідно зі ст. 27 Основ законодавства України про охорону здоров'я санітарно-епідемічне благополуччя населених пунктів гарантується через систему санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил, норм і заходів [8]. Вказаний нормативно-правовий акт закріплює основи правового регулювання у сфері охорони здоров'я.

Безпосередньому регулюванню санітарно-епідемічних правовідносин присвячено Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (далі – Закон № 4004-XII). Згідно з абз. 9 ч. 1 ст. 1 Закону № 4004-XII санітарні, санітарно-гігієнічні та санітарно-протиепідемічні норми і правила – це обов'язкові до виконання нормативно-правові акти Міністерство охорони здоров'я України (далі – МОЗ України), що встановлюють медичні вимоги безпеки щодо середовища життєдіяльності, недотримання яких створює загрозу здоров'ю і життю людини, а також загрозу виникнення і розповсюдження інфекційних хвороб та масових неінфекційних захворювань або отруєнь серед населення. Як передбачено у ст. 14–20 Закону № 4004-XII дотримання санітарних норм є необхідним під час розробки нових виробів, продукції, технологій, проектування та будівництва виробничих об'єктів і споруд будь-якого призначення, ввезення

продукції закордонного виробництва, забезпечення питною водою населених пунктів, під час виховання та навчання. Встановлені також вимоги до якості атмосферного повітря на території населених пунктів, підприємств, установ і організацій [9]. Отже, у багатьох галузях життєдіяльності передбачено санітарні вимоги до продукції, споруд, процесів виробництва і навчання.

Науковці досліджували сутність санітарного законодавства України. Зокрема, О. В. Бевз стверджує, що санітарні норми належать до галузі екологічного права України. Вчена зазначає, що в науці тривала дискусія стосовно того, чи належать санітарні норми до правових або до технічних чи медичних норм [1, с. 15]. На думку К. В. Осовського, санітарне законодавство належить до законодавства про охорону здоров'я [2, с. 95]. А. М. Гринзовський та К. С. Юнакова стверджують, що санітарне законодавство України складається із законодавчих і підзаконних актів у галузі профілактичної медицини, які складають правову основу для діяльності санітарно-епідеміологічної служби [3, с. 14]. Враховуючи норми законодавства та думки науковців, вважаємо, що санітарне законодавство України становить собою систему законодавчих і підзаконних актів, які встановлюють медичні вимоги щодо безпеки середовища життєдіяльності та окремих його факторів, порушення яких тягне адміністративну відповідальність.

Конкретні санітарні норми закріплені у численних підзаконних нормативно-правових актах України, що затверджуються МОЗ України. Повноваження МОЗ України визначені у Положенні про МОЗ України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 267 (далі – Положення про МОЗ України). Згідно з пп. 14 п. 4 цього Положення, міністерство у сфері санітарного та епідемічного благополуччя уповноважене затверджувати санітарні, санітарно-епідеміологічні та санітарно-протиепідемічні норми і правила, гігієнічні правила та санітарні регламенти [10].

Деталізований перелік підзаконних актів, що складають систему санітарного законодавства України, міститься у Класифікаторі державних санітарних правил і норм, гігієнічних нормативів та методичних документів, затверджене постановою Головного державного санітарного лікаря України від 27.05.1998 № 11 (далі – Класифікатор санітарних норм). Відповідно до п. 3 цього документа до нормативних актів, які регулюють санітарно-епідеміологічне нормування, належать державні санітарні норми, державні санітарні приписи, державні санітарні правила і норми, а також гігієнічні нормативи [11].

Таким чином, санітарне законодавство України включає досить широкий перелік підзаконних актів. При цьому перелік нормативних документів, закріплений у Положенні про МОЗ України та Класифікаторі санітарних норм, має певні розбіжності. Зокрема, у Класифікаторі передбачено санітарні приписи, які відсутні у Положенні про МОЗ України. Це свідчить про необхідність узгодження відповідних переліків з метою забезпечення цілісності та системності санітарного законодавства.

Для забезпечення дотримання перелічених санітарних норм необхідним є застосування заходів юридичної відповідальності, передбачених законодавством України. Так, ст. 42 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП) встановлює адміністративну відповідальність за порушення санітарних норм. У цій статті передбачено адміністративне стягнення у вигляді штрафу, розмір якого залежить від того, чи було правопорушення вчинене громадянином або посадовою особою [12].

Слід наголосити, що настання відповідальності за ст. 42 КУпАП не пов'язується ані з характером самого проступку, ані із завданням шкідливих наслідків для окремої особи, підприємства чи суспільства внаслідок порушення санітарних норм. Притягнення до відповідальності та розмір штрафу не залежать від тієї сфери економіки, у якій було вчинено порушення санітарних норм: йдеться як про виробництво товарів, так і про проектування нових споруд, забруднення атмосферного повітря чи організацію освітнього процесу.

Суб'єктом правопорушення, передбаченого ст. 42 КУпАП, може бути як окремий громадянин, так і посадова особа підприємства, установи чи організації, відповідальна за дотримання цих норм. Адміністративна відповідальність настає незалежно від умисної або необережної форми вини особи, яка вчинила порушення санітарних норм.

Згідно зі ст. ст. 236, 255 КУпАП складання протоколів і розгляд справ про порушення санітарних норм належать до компетенції уповноважених посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби [12]. Варто зазначити, що у 2014 р. вказану службу було включено до складу Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (далі – Держпродспоживслужба) відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10.09.2014 № 442 [13]. Також право посадових осіб цієї служби розглядати протоколи про адміністративні правопорушення і приймати рішення про застосування штрафів закріплено у пп. 17 п. 5 Положення про Держпродспоживслужбу України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 667 (далі – Положення про Держпродспоживслужбу) [14]. Тож розглядати справи про вчинення адміністративного проступку, передбаченого у ст. 42 КУпАП «Порушення санітарних норм», мають право посадові особи Держпродспоживслужби.

У ст. 256 КУпАП встановлено вимоги до змісту протоколу про адміністративну відповідальність. Зокрема, у ньому слід вказати нормативний акт, який передбачає відповідальність за таке правопорушення [12]. Під час складання протоколу про порушення санітарних норм посадові особи Держпродспоживслужби повинні керуватися Інструкцією про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства, затвердженою наказом МОЗ України від 14.04.1995 № 64 (далі – Інструкція про складання протоколу). Згідно з п. 2.8 Інструкції про складання протоколу у ньому слід відобразити порушення із вказівкою на конкретні статті Закону, пункти санітарних норм, що порушуються, або на конкретні постанови, розпорядження, приписи, висновки посадових осіб Держсанепідемслужби, які не виконуються [15]. Отже, у протоколі слід зазначити не лише сутність порушення санітарних норм, але й вказати на сам законодавчий або підзаконний акт, який містить відповідну санітарну норму. Тобто посадова особа Держпродспоживслужби повинна послатися на конкретну норму законодавчого або підзаконного акта, яка порушена.

Перелік законодавчих і підзаконних актів, які передбачають застосування санітарних норм у багатьох галузях економіки та суспільного життя, або затверджують санітарні норми є достатньо широким. Дотримання санітарних норм є необхідною умовою захисту населення від інфекційних захворювань. Відповідно до ст. ст. 11, 13, 16, 21 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» підприємства, організації та органи влади повинні дотримуватися санітарно-протиепідемічних і гігієнічних норм під час зберігання, транспортування та реалізації харчових продуктів і продовольчої

сировини, при виконанні робіт і наданні послуг, проведенні медичних оглядів і обстежень, профілактичних щеплень, під час догляду за тваринами [16].

Згідно з розділом 9 Класифікатора санітарних норм у сфері епідеміології повинні бути розроблені особливі санітарні норми щодо кишкових, кров'яних інфекцій, а також інфекцій дихальних шляхів і шкіряних покривів, паразитарних хвороб, карантинних інфекційних хвороб, дезінфекції та стерилізації [11]. Можна навести приклад наказу МОЗ України «Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Санітарно-протиепідемічні вимоги до закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу» від 02.04.2013 № 259. Вони передбачають гігієнічні вимоги до планування споруд і окремих приміщень, водопостачання і каналізації, опалення, вентиляції та кондиціонування повітряного середовища у закладах охорони здоров'я [17]. Отже, значна частина санітарних норм стосується боротьби із інфекційними захворюваннями.

Дотримання санітарних норм є важливою вимогою під час поводження із відходами. Згідно зі ст. ст. 16, 17 Закону України «Про відходи» підприємства та установи повинні зберігати відходи у спеціально відведених місцях відповідно до санітарних норм, визначати склад і властивості відходів з урахуванням вимог санітарного законодавства. Відповідно до ст. ст. 19–21 Закону України «Про відходи» місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані розробляти і затверджувати схеми санітарного очищення населених пунктів [18]. Відповідно до п. 2.7. розділу 2 «Комунальні відходи» Класифікатора санітарних норм передбачено розроблення і затвердження санітарних норм щодо поводження з промисловими і побутовими відходами [5].

Можна навести приклад Державних санітарних норм та правил утримання територій населених місць, затверджених наказом МОЗ України від 17.03.2011 № 145 [19]. Так, досліджуючи законодавство України у сфері поводження з побутовими відходами, М. Г. Кравченко наголошує на потребі у його адаптації до норм Євросоюзу, які регулюють відповідну сферу правовідносин [6, с. 39]. Підзаконний акт регулює правила санітарного очищення територій населених місць та прибирання об'єктів благоустрою. Таким чином, певні санітарні норми регулюють поводження із відходами.

Санітарні норми потрібно враховувати під час містобудівної діяльності. Відповідно до ч. 4 ст. 31 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» проекти будівництва об'єктів повинні враховувати нормативи з питань санітарного та епідеміологічного благополуччя населення [20]. У п. 2.2. розділу 2 «Комунальна гігієна» та п. 3.1. розділу 3 «Гігієна праці» Класифікатора санітарних норм передбачено затвердження санітарних норм під час планування, будівництва та експлуатації житлових будинків, закладів освіти, культури, відпочинку, спорту, промислових і сільськогосподарських об'єктів [11]. Порушення санітарних норм у сфері містобудівної діяльності може бути підставою для адміністративної відповідальності.

Під час реалізації заходів з охорони праці обов'язковим є дотримання санітарних норм, що регулюють умови праці. Згідно з ч. 2 ст. 28 Закону України «Про охорону праці» передбачено затвердження державних медико-санітарних нормативів і правил [21]. У розділі 3 «Гігієна праці» Класифікатора санітарних норм передбачено існування таких санітарних норм, які б регулювали фізичні фактори виробничого середовища (шум, освітленість, вібрація, мікроклімат), хімічні та біологічні чинники виробничого середовища, фізіологію праці та ергономіку, особливості праці жінок та підлітків, засоби колективного та індивідуального захисту [11]. П. О.

Ізуїта звертає увагу на те, що санітарні норми містять вимоги до виробничої санітарії та гігієни праці [5, с. 73]. Отже, у сфері охорони праці має бути затверджений достатньо широкий перелік санітарних норм.

Забезпечення дотримання санітарних норм під час розвитку дитини має надзвичайно важливе значення. Відповідно до ч. 1 ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства» держава повинна забезпечити дитині проживання у таких санітарно-гігієнічних і побутових умовах, які не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку [22].

У сфері гігієни дітей та підлітків розділ 5 Класифікатора санітарних норм передбачає розробку та затвердження санітарних норм щодо умов навчання й утримання дітей у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та інтернатних закладах, а також щодо харчування дітей у навчальних та виховних установах. Крім того, повинні розроблятися санітарні норми, які регламентують вимоги до дитячих іграшок, меблів, одягу, взуття та поліграфічної продукції [11].

Показовим прикладом є Державні санітарні норми та правила «Влаштування, обладнання, утримання дошкільних навчальних закладів та організації життєдіяльності дітей», затверджені наказом МОЗ України від 01.08.2013 № 678. Цей нормативний акт визначає гігієнічні вимоги до облаштування території, розташування будівель і приміщень, освітлення, технічного обладнання, а також до повітряно-теплогового режиму в дошкільних закладах [23]. Отже, дотримання санітарних норм під час навчання і виховання дітей є важливою передумовою їхнього повноцінного фізичного та психічного розвитку.

Окремі санітарні норми стосуються перевезення пасажирів і вантажів. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про транспорт» санітарні вимоги, що діють на транспорті, є обов'язковими для власників транспорту і громадян, які користуються послугами транспорту і шляхами сполучення [24]. Зокрема, розділ 7 Класифікатора санітарних норм встановлює вимоги до гігієни на автомобільному, повітряному, водному та залізничному транспорті, вимоги до стану здоров'я працюючих на транспорті [11]. Порухення санітарних норм у сфері транспорту, так само, як і інших санітарних норм, є підставою для адміністративної відповідальності.

Санітарні норми забезпечують також і безпечність харчових продуктів. Згідно з п. 80 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» санітарні заходи охоплюють всі нормативно-правові акти, які стосуються безпечності харчових продуктів, здоров'я тварин і карантину рослин, виробничих процесів та способів виробництва [25]. В. І. Теремецький справедливо наголошує на важливості дотримання санітарних заходів у процесі виробництва харчових продуктів [4, с. 205]. Таким чином, існує група санітарних норм, які регулюють безпечність харчової продукції.

Можна дійти висновку, що існують особливі санітарні норми у сфері боротьби із інфекційними захворюваннями, містобудівній діяльності, забезпеченні якості харчових продуктів, на транспорті, під час охорони праці та охорони дитинства, поводження із відходами. Порухення будь-яких санітарних норм у різних сферах суспільного життя або економіки може стати підставою для адміністративної відповідальності за ст. 42 КУпАП. Під час складання протоколу про адміністративне правопорушення посадові особи Держпродспоживслужби повинні посилатися на конкретну норму санітарних правил і норм, затверджених МОЗ України. Крім того, у протоколі необхідно

зазначати відповідну норму закону України, яка регулює застосування цих санітарних норм у певній сфері життєдіяльності.

Висновок. Санітарне законодавство України становить собою систему законодавчих і підзаконних актів, які встановлюють медичні вимоги безпеки щодо середовища життєдіяльності та окремих його факторів, порушення яких тягне адміністративну відповідальність.

Порушення вимог санітарного законодавства України як підстави для адміністративної відповідальності характеризується такими особливостями:

- вимоги щодо дотримання санітарних норм закріплені у законодавчих актах, які регулюють правовідносини у сфері транспорту, містобудівної діяльності, боротьби з інфекційними захворюваннями, поводження з відходами, охорони праці та охорони дитинства;
- санітарні, санітарно-протиепідемічні правила і норми у різних сферах економіки та життєдіяльності встановлюються наказами МОЗ України;
- порушення будь-яких вимог будь-якого підзаконного акта, який передбачає санітарні норми у сфері охорони праці або містобудівної діяльності, або боротьби із інфекційними захворюваннями, або в іншій сфері тягне адміністративну відповідальність за ст. 42 КУпАП;
- адміністративна відповідальність настає незалежно від завдання шкідливих наслідків в результаті порушення санітарної норми;
- громадяни можуть вчинити порушення санітарних норм як під час виконання трудових обов'язків, так і у повсякденному житті.

Для вдосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності за порушення санітарного законодавства України пропонуємо:

- передбачити у КУпАП окремі склади адміністративних проступків, об'єктивна сторона яких буде полягати у порушенні санітарних норм у певній галузі економіки: або у сфері охорони праці, або у сфері забезпечення карантину людей і боротьби з інфекційними захворюваннями, або у містобудівній діяльності;
- розмір штрафу повинен бути збільшений і залежати від ступеня шкідливості конкретного порушення певної санітарної норми для окремої людини або групи людей, або суспільства;
- слід закріпити різні склади адміністративних проступків, які передбачають відповідальність посадових осіб або звичайних громадян за порушення санітарних норм;
- перелік санітарних норм, закріплений у Положенні про МОЗ України та Класифікаторі санітарних норм, потребує уніфікації.

Перспективи подальших наукових досліджень можуть полягати у розробці пропозицій для вдосконалення правового регулювання адміністративної відповідальності за порушення санітарного законодавства України.

Список використаних джерел

1. Бевз О. В. Санітарні норми як складові забезпечення сприятливого життєвого простору людини на сучасному етапі розвитку екологічного права. *Екологічне право України*. 2016. № 1–2. С. 11–16.
2. Осовський К. В. правове регулювання державного санітарно-епідеміологічного нагляду та його роль у сфері охорони здоров'я. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. 2016. № 4 (51). С. 94–100.

3. Гринзовський А. М., Юнакова К. С. Санітарне законодавство в структурі нормативно-правових актів України. *Український науково-медичний молодіжний журнал*. 2014. № 2. С. 11–17.
4. Теремецький В. І. Шляхи вдосконалення законодавства щодо забезпечення безпечності та якості харчових продуктів в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. №3. С. 201–209.
5. Ізуїта П. О. Поняття належних та безпечних умов праці. *Форум права*. 2007. № 2. С. 70–74.
6. Кравченко М. Г. Сучасний стан та перспективи адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері поводження з побутовими відходами. *Екологічне право України*. 2016. № 1–2. С. 37–40.
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-вр. *Верховний Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. *Верховний Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed20171106#Text>
9. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII. *Верховний Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12/ed20151228#Text>
10. Положення про Міністерство охорони здоров'я України : постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 267. *Верховний Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-п>
11. Про порядок розробки, побудови, викладення, оформлення, затвердження державних санітарних правил і норм, гігієнічних нормативів та методичних документів : постанова Головного державного санітарного лікаря України від 27.05.1998 № 11. *Верховний Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011488-98#Text>
12. Кодекс про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#top>
13. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-п#top>
14. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів : постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2015 № 667. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-п>
15. Про затвердження Інструкції про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14.04.1995 № 64. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291-95#Text>
16. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>

17. Про затвердження Державних санітарних норм і правил «Санітарно-протиепідемічні вимоги до закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну (медико-санітарну) допомогу» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.04.2013 № 259. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0570-13#Text>
18. Про відходи : Закон України від 06.04.2000 № 1645-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр/ed20171218#Text>
19. Про затвердження Державних санітарних норм та правил утримання територій населених місць : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.03.2011 № 145. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-11#Text>
20. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
21. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
22. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/#Text>
23. Про затвердження Державних санітарних норми та правил «Влаштування, обладнання, утримання дошкільних навчальних закладів та організації життєдіяльності дітей» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2013 № 678. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1370-13#n15>
24. Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-вр#Text>
25. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-ВР#Text>